

Artur Kula (*Niepodległość – suwerenna czy nadana? Rzeczywistość prawna Wolnego Miasta Krakowa*)
Streszczenie popularnonaukowe

Polski wiek dziewiętnasty jest zwykle opisywany jako okres zaborów, a tym samym polskiej bezpaństwowości. Takie ujęcie błędnie pomija formy niepodległości, które różniły się od tych reprezentowanych przez nowoczesne państwa narodowe czy imperia. Celem mojego projektu jest podważenie tego powszechnego założenia oraz przedstawienie dziewiętnastowiecznych form niepodległości na przykładzie Wolnego, Niepodległego i Ścisłe Neutralnego Miasta Krakowa i jego Okręgu (1815–1846). Analizując, w jaki sposób niezależność funkcjonowała w praktyce w ramach tej państwowości, projekt dąży do poszerzenia rozumienia tego pojęcia w dziewiętnastym wieku.

Wolne Miasto Kraków zostało wybrane jako studium przypadku ze względu na swój specyficzny status prawny i polityczny. Utworzone przez kongres wiedeński po okresie napoleońskim, zostało oddane pod opiekę trzech mocarstw („dworów opiekuńczych”: monarchii habsburskiej, Prus i Rosji), zachowując jednak własną konstytucję, parlament oraz instytucje rządowe. Pomimo ograniczonej suwerenności Wolne Miasto Kraków funkcjonowało jako wspólnota polityczna, która aktywnie negocjowała i broniła swojej autonomii. Dla przykładu: wedle protokołów parlamentarnych z 1833 roku reprezentanci podkreślali, iż żadna zewnętrzna władza nie może ograniczać ich kompetencji, odwołując się do „ducha konstytucji”. W kolejnych latach ta argumentacja ewoluowała, a aktorzy polityczni zaczęli wskazywać, że niepodległość Wolnego Miasta opiera się na międzynarodowym porządku prawnym. Debaty te pokazują, że polskie życie polityczne w dziewiętnastym wieku nie było definiowane wyłącznie przez brak niepodległości, lecz także przez jej negocjowanie, interpretowanie i praktyki społeczne.

Aby zbadać te procesy, projekt wprowadza pojęcie „rzeczywistości prawnej”. Opierając się na metodologii wyobrażeń społecznych, podejście to koncentruje się na tym, w jaki sposób dana wspólnota postrzega i interpretuje ramy prawne i instytucjonalne, w których funkcjonuje. Zamiast traktować niepodległość wyłącznie jako formalny status prawny, analizuje ono, jak była ona doświadczana i rozumiana w praktyce przez współczesnych. Zasadnicze pytanie badawcze brzmi więc, czy mieszkańcy Wolnego Miasta Krakowa uważali swoje państwo za niezależne oraz jakie znaczenia temu przypisywali. Oprócz inspiracji płynących z koncepcji wyobrażeń społecznych projekt będzie wykorzystywał również metody historii pragmatycznej oraz krytycznych studiów nad prawem.

Chociaż głównym przedmiotem badań jest Wolne Miasto Kraków, projekt uwzględnia także perspektywę porównawczą, aby lepiej zrozumieć dziewiętnastowieczne polskie życie polityczne. Obejmuje ona Wolne Miasto Gdańsk (1807–1814), Księstwo Warszawskie (1807–1815) oraz Królestwo Polskie utworzone decyzją kongresu wiedeńskiego (1815–1832). Badania opierają się na zasadzie asymetrycznego porównania historycznego zaproponowanej przez Jürgena Kockę: Wolne Miasto Kraków analizowane jest szczegółowo na podstawie źródeł pierwotnych, natomiast pozostałe przypadki omawiane są przede wszystkim na podstawie literatury przedmiotu. Metoda ta pozwala umieścić Wolne Miasto Kraków w szerszym kontekście, wyciągając ogólniejsze wnioski bez utraty szczegółowości wynikającej z pogłębionego studium przypadku.

Znaczenie tych badań jest dwójakie. Po pierwsze, podważają one utrwalony w historiografii pogląd, że polski wiek dziewiętnasty był okresem politycznej bezpaństwowości i bezsilności. Nawet częściowe lub ograniczone formy niepodległości, takie jak te obserwowane w Wolnym Mieście Krakowie, stwarzały realne możliwości samorządności i sprawczości politycznej. Uznanie istnienia takich przestrzeni wzbogaca nasze rozumienie historii Polski, pokazując, że aktywność polityczna i procesy państwowotwórcze trwały również w warunkach ograniczeń. Po drugie, badanie to wnosi wkład do szerszych debat międzynarodowych. Wolne Miasto Kraków, jako produkt kongresu wiedeńskiego, ilustruje wyzwania związane z projektowaniem nowych porządków politycznych w Europie po epoce napoleońskiej. Jego niejednoznaczna suwerenność rodzi istotne pytania o naturę państwowości, rolę prawa międzynarodowego oraz społeczne i polityczne przemiany po kongresie wiedeńskim.

Projekt opiera się na szerokim spektrum źródeł historycznych. Obejmują one akta instytucjonalne, akty prawne, broszury polityczne, gazety oraz pamiętniki i korespondencję związaną z Wolnym Miastem Krakowem, przechowywane przede wszystkim w Archiwum Narodowym w Krakowie. Dodatkowe materiały dotyczące międzynarodowego kontekstu Krakowa znajdują się w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie oraz w Bibliotece Polskiej w Paryżu. Łącznie źródła te stanowią podstawę empiryczną do zrozumienia, w jaki sposób niepodległość była interpretowana, dyskutowana i praktykowana w odniesieniu do dziewiętnastowiecznego Wolnego Miasta Krakowa.

Podsumowując powyższe, projekt ma na celu nie tylko pogłębienie wiedzy o samym Wolnym Mieście Krakowie, lecz także zakwestionowanie założenia, że XIX wiek był okresem polskiej bezpaństwowości. Przedstawia on również ten przypadek w szerszym kontekście europejskich przemian po kongresie wiedeńskim.